

ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut
33-100 Tarnów, Plac Ojca Świętego Jana Pawła II nr 1
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

O C E N A

rozprawy doktorskiej z prawa kanonicznego:

„*Exclusio bonum prolis* w wyrokach Sądu Metropolitalnego w Warszawie *coram* Rola z lat 2003-2018”, Warszawa 2020, s. 302, napisanej przez mgra Michała Poczmańskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, w ramach dyscypliny naukowej prawa kanonicznego, pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Henryka Stawniaka, w odpowiedzi na uchwałę Rady Dyscypliny Prawa Kanonicznego UKSW z dnia 25 lutego 2020 roku

1. Ogólna prezentacja rozprawy doktorskiej

Prezentowana rozprawa doktorska: „*Exclusio bonum prolis* w wyrokach Sądu Metropolitalnego w Warszawie *coram* Rola z lat 2003-2018”, posiada następującą strukturę wewnętrzną:

- Spis treści (s. 2-4),
- Wykaz skrótów (s. 5),
- Wstęp (s. 6-12),
- pięć rozdziałów (s. 13-266), które zostały następująco zatytułowane: rozdział pierwszy – „Kanonistyczne ujęcie wykluczenia dobra potomstwa” (s. 13-53), rozdział drugi – „Motywy prawne i faktyczne wyroków pozytywnych” (s. 54-121), rozdział trzeci – „Motywy faktyczne wyroków negatywnych” (s. 122-178), rozdział czwarty – „Wyroki z klauzulą „nie orzekać”” (s. 179-214), rozdział piąty – „Wnioski i postulaty na przyszłość” (s. 215-266).

Każdy z tych pięciu rozdziałów rozprawy doktorskiej posiada właściwe wprowadzenie oraz zakończenie; ponadto rozdziały doktoratu zostały merytorycznie dobrze zaplanowane, to znaczy, rozdział pierwszy ma charakter ogólny oraz wprowadzający i dotyczy rozważań doktrynalno-prawnych na temat wykluczenia dobra potomstwa, rozdział drugi, trzeci oraz czwarty zawierają dokładną analizę wyodrębnionych wyroków *coram* Rola, natomiast rozdział ostatni, czyli piąty, zawiera interesujące oraz praktyczne wnioski i postulaty Doktoranta; jest to wynik, w formie konkretnych wniosków, przeprowadzonych badań oraz studiów materialnego kanonicznego prawa małżeńskiego oraz formalnego prawa procesowego.

W ten sposób została stworzona rzeczywiście interesującą strukturą, niewątpliwie przejrzystą i logiczną, recenzowanego doktoratu, która nie jest tylko zaprezentowaniem doktryny prawnej Kościoła w obranym przedmiocie badań, oraz przedstawieniem i analizą wybranych wyroków polskiego sądownictwa kościelnego, ale także zawiera cenny element twórczy Doktoranta, który został ukierunkowany na konkretne praktyczne postulaty, które zasadniczo dotyczą ważności i trwałości sukcesywnych małżeństw zawieranych w Kościele. W ten sposób recenzowany doktorat staje się jednocześnie twórczą rozprawą naukową.

- Zakończenie (s. 267-272),
- Tabele (s. 273-277),
- Bibliografia: (s. 278-302), która, ma następujący podział wewnętrzny: Źródła (w tym: 1. Zbiory systematyczne, 2. Dokumenty papieskie, 3. Dokumenty soborowe, 4. Dokumenty Kurii Rzymskiej, 5. Orzeczenia Trybunału Roty Rzymskiej, 6. Orzeczenia *coram* Rola, 7. Inne źródła) oraz Literatura, na którą składają się publikacje różnorodnej treści.

Sam tytuł rozprawy doktorskiej – „*Exclusio bonum prolis* w wyrokach Sądu Metropolitalnego w Warszawie *coram* Rola z lat 2003-2018” – został niewątpliwie sformułowany w sposób jasny i precyzyjny; ponadto należy także

pochwalić i ten fakt, że przedmiotem rozprawy doktorskiej stał się dorobek sędziowski ks. dra Mariana Roli. Mamy zatem do czynienia z problematyką oryginalną, aczkolwiek szkoda, że Doktorant nie dokonał prezentacji Osoby oraz dotychczasowego dorobku naukowego oraz osiągnięć życiowych Księdza Oficjała, tym bardziej, że w tym wypadku mamy do czynienia z Osobą powszechnie znaną nie tylko w Polsce, ale także i w Rzymie.

Niewątpliwie właściwym miejscem na tego typu prezentację byłby Wstęp do recenzowanej rozprawy doktorskiej, w którym zostało zapisane następująco na s. 8: „Specyficznym narzędziem wykorzystanym do odpowiedzi na powyższe pytanie były wyroki *coram* Marian Rola, które wydano w Metropolitalnym Sądzie Warszawskim w latach 2003-2018. Ksiądz Rola pełni w trybunale warszawskim funkcję pomocniczego wikariusza sądowego. W okresie wskazanego piętnastolecia wydał ok. 1600 wyroków, z czego w 146 wyrokach przyjęty przedmiot sporu dotyczył *exclusio bonum prolis*”.

Mówiąc precyzyjnie, przedmiot sporu nie dotyczy wprost wydanego wyroku, tylko całego postępowania sądowego, które zakończyć się może wydaniem wyroku, ale niekoniecznie tak bywa, gdyż obowiązujący kan. 1517 stanowi następująco: „Instancja rozpoczyna się pozwem, kończy zaś nie tylko ogłoszeniem ostatecznego wyroku, lecz także innymi sposobami określonymi w prawie”.

W siedmiostronicowym **Wstępie do rozprawy doktorskiej**, merytorycznie jak najbardziej poprawnym, Doktorant ogólnie wprowadza czytelnika w problematykę swoich badań, wychodząc, niewątpliwie bardzo słusznie, od macierzyństwa jako daru Bożego. Sukcesywnie wskazał na istniejącą lukę badawczą, to znaczy napisał na s. 6n, że „tematyka ta w ujęciu kanonistycznym nie doczekała się jeszcze opracowania, które oparte byłoby na wymiarze praktycznym, dotyczącym konkretnych spraw. Stwierdzenie to dotyczy zarówno kanonistyki rodzimej, jak też zagranicznej [...] Dlatego też, na kanwie nasilającego się zjawiska świadomej rezygnacji z potomstwa,

sformułowano główne pytania badawcze tej dysertacji: dlaczego w sądach kościelnych występuje tak duża liczba spraw związanych z *exclusio bonum prolis* i czy jest możliwa skuteczna zmiana w tym zakresie?”.

Ponadto Doktorant w swoim wprowadzeniu wskazał na wykorzystane metody naukowe (s. 7), ukazał problematykę poszczególnych rozdziałów pracy, aby w sposób ogólny napisać w ostatnim akapicie wprowadzenia do dysertacji doktorskiej, że „Pomyślna realizacja szeroko zaprojektowanych badań umożliwiła wyłonienie praktycznych sposobów na przerwanie błędnego koła. Autor ma tu na myśli takie sytuacje, gdy najpierw bezwarunkowo dopuszcza się do małżeństwa bez odpowiedniego przygotowania i starannego zbadania, czy są spełnione wymogi przewidziane do jego zawarcia, a następnie z taką samą niekiedy łatwością wydaje się orzeczenie sądowe o odwrotnym charakterze, w którym to samo małżeństwo zostaje uznane za nieważne jedynie na podstawie stwierdzenia jego rozpadu” (s. 12). W tym ostatnim fragmencie swojej wypowiedzi Doktorant bardzo trafnie nawiązuje do rotalnego magisterium papieża Benedykta XVI z 2011 roku.

Ogólnie należy zatem powiedzieć, że mamy do czynienia z właściwym wprowadzeniem do rozprawy doktorskiej.

Zasadniczy **korpus pracy doktorskiej** rozpoczyna **rozdział** na temat czym jest wykluczenie dobra potomstwa, to znaczy Doktorant, w trzech punktach pierwszego rozdziału, ukazał powyższą problematykę w okresie do kodyfikacji pio-benedyktyńskiej, następnie w Kodeksie prawa kanonicznego z roku 1917, i w sposób najbardziej rozbudowany w kodyfikacji Jana Pawła II z roku 1983. Wskazał także na dowodzenie tytułu nieważności małżeństwa z tytułu *exclusio bonum prolis* poprzez dowodzenie bezpośrednio i pośrednio.

We wprowadzeniu do rozdziału napisał, że „Zaproponowana periodyzacja historii *bonum prolis* pomija mniej znaczące teorie i tendencje w rozumieniu i stosowaniu omawianego pojęcia” (s. 14), natomiast w jego podsumowaniu wskazał, że „choć kwestie teoretyczne zawarte w tym rozdziale zostały

omówione w miarę możliwości dogłębnie i kompletnie, to jednak zastosowanie tych norm może w niektórych aspektach budzić wątpliwości, czy nawet kontrowersje. Z tego względu kolejne trzy rozdziały mają służyć analizom praktycznego stosowania opisanych w tej części pracy norm dotyczących wykluczenia dobra potomstwa” (s. 53).

Rozdział drugi przedstawia motywy prawne i faktyczne procesów małżeńskich prowadzonych przez ks. dra Mariana Rolę, w których została udowodniona nieważność zaskarżonego małżeństwa z analizowanej symulacji częściowej. Rozdział ten został podzielony na dwie części.

W pierwszej, krótszej, zostały poddane analizie „elementy, na które sędzia zwracał uwagę najczęściej, sposób interpretacji i podejście do ważnych zagadnień kanonistycznych związanych z *exclusio bonum prolis*” (s. 54).

Natomiast druga część rozdziału została „poświęcona wyrokom pozytywnym, czyli takim, gdzie nieważność małżeństwa została udowodniona z tytułu wykluczenia dobra potomstwa przynajmniej po jednej ze stron” (*tamże*).

Tak przyjęta metoda pracy pozwoliła Doktorantowi na odpowiedzenie na następujące ważne i praktyczne z punktu widzenia ekonomii procesowej pytanie: „jakie elementy są niezbędne do udowodnienia nieważności z tytułu wykluczenia dobra potomstwa? Zostały także określone okoliczności, które związane były z udowodnieniem *exclusio bonum prolis*” (s. 55). Sukcesywnie przeprowadzona analiza – uczyniona w sposób rzetelny i merytorycznie właściwy – to znaczy Doktorant w swoim badaniach dokładnie przedstawił wymagane elementy do pozytywnego wyrokowania, wskazał jak dowodzenie procesowe, zakończone pozytywnie, było przeprowadzane w procesach małżeńskich *coram* Rola.

W podsumowaniu tego rozdziału czytamy: „W zakresie powyższej analizy poddano gruntownemu badaniu 37 orzeczeń. Należy stwierdzić, że wyroki pozytywne występowały w całym badanym okresie orzekania, nie odnotowano ich nasilenia w żadnym czasie” (s. 121).

Rozdział trzeci przedstawia motywy faktyczne wyroków negatywnych. Mając przed oczyma dokonaną kwerendę akt wyodrębnionych procesów, Doktorant na samym wstępie wskazał, że „Przedmiotem badania będzie 78 wyroków, w których nie udowodniono wykluczenia potomstwa. W tej grupie znalazły się jedynie 2 wyroki, w których badano tylko kwestię wykluczenia potomstwa. W pozostałych 76 rozstrzygnięciach pozytywnie lub negatywnie odniesiono się także do innych tytułów rozpatrywanych w sprawie” (s. 122).

Co do przyjętej metody, Doktorant wskazał, że w swojej prezentacji „skupi się na przedstawieniu tych elementów, które były niewystarczające do udowodnienia wykluczenia potomstwa, których zabrakło w procesie dowodzenia lub które były niewystarczające” (tamże). W tym kontekście zostały postawione także interesujące pytania w przedmiocie ewentualnego uzupełnienia zgromadzonego już materiału dowodowego, a w konsekwencji do pozytywnego wyrokowaniu „in casu” (zob. tamże).

Ponadto, Doktorant wskazał także na pewną specyfikę badanego materiału dowodowego, to znaczy podkreślił, że „we wszystkich tych sprawach po stronie potencjalnego symulanta orzeczono niezdolność natury psychicznej do wykonywania istotnych obowiązków małżeńskich” (s. 124).

Rozdział kończy, dość obszerne, bo aż siedmiostronicowe podsumowanie (s. 171-178), w którym zostały zawarte bardzo interesujące oraz wartościowe wnioski, dotyczące między innymi postawy procesowej sędziego kościelnego ks. dra Mariana Roli. I tak według Doktoranta, między innymi, „sędzia Rola z założenia wyżej ceni oświadczenie ewentualnego symulanta, niżli zeznania świadków” (s. 173); „Trzecia grupa kluczowych wniosków odnosi się do dowodzenia pośredniego. Jest ono dla księdza Roli bardzo ważne, co jest zauważalne nie tylko w samych uzasadnieniach wyroków, ale również w części prawnej [...] Kluczową rolę odgrywa zawsze przyczyna symulacji. Można nawet wskazać, że była ona niemal tak wysoko ceniona przez księdza Rolę, jak

przyznanie się symulanta [...] wyroki *coram Rola* mocno skupiają się na czasie i formie pozytywnego aktu woli” (s. 175, 177).

Rozdział czwarty, niewątpliwie o zaskakującej z procesowego punktu spojrzenia problematyce, omawia wyroku *coram Rola* z klauzulą „nie orzekać”.

Czytamy we wprowadzeniu do tego rozdziału: „Grupa tych wyroków wydaje się być najciekawsza ze względu na fakt, że taki kształt orzeczenia jest niecodziennym rozwiązaniem, stosunkowo rzadko pojawiającym się w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Zwykle bowiem w wyrokach zapadają konkretne wyroki za ważnością lub za nieważnością małżeństwa. Jednak wśród badanych 146 wyroków związanych z *exclusio bonum prolis* została wyodrębniona grupa 31 wyroków zawierających rozstrzygnięcie „nie orzekać”. Jest to znacząca grupa, stanowiąca 21% całego badanego materiału. Z powodu dużej liczby tychże wyroków oraz z racji ważnych wątpliwości jakie wiążą się z tą grupą, postanowiono omówić je osobno i poświęcić im niniejszy rozdział pracy” (s. 179). Niewątpliwie po tychże słowach rozdział czwarty zapowiada się interesująco.

Sukcesywnie, na kolejnej stronie swojej rozprawy doktorskiej Doktorant napisał, że wyroki *coram Rola*, w których postanowiono nie orzekać z tytułu symulacji, zawierają także inny tytuł – tj. nieważności konsensualnej z kan. 1095, n. 3, przy czym trafnie zauważył, że „Nie jest więc tak, że sformułowanie „nie orzekać” występuje samoistnie, a petent sądu nie otrzymuje konkretnego rozstrzygnięcia” (s. 180). W dalszej części analizy wyodrębnionego obszaru orzecznictwa *coram Rola*, Doktorant dokonał oceny tego rodzaju postępowania sędziego kościelnego (zob. s. 183, s. 213), aby w ostatnim zdaniu rozdziału napisać: „Mając to na uwadze, należy stwierdzić, że zmiana, jaka dokonała się w orzecznictwie pomocniczego wikariusza Sądu Metropolitalnego Warszawskiego, jest zgodna ze współczesną doktryną procesowego prawa małżeńskiego i należy uznać, że jest to ważna i potrzebna zmiana, podążająca w słusznym kierunku” (s. 214).

Rozdział piąty recenzowanego doktoratu ma charakter ważnych rozważań doktrynalno-prawnych, o bardzo intensywnym ukierunkowaniu duszpasterskim, które ma dopomóc, aby zawierane małżeństwa w Kościele, zgodnie z formą kanoniczną, były nie tylko ważne ale także trwałą instytucją. Jak trafnie zostało wykazane, szczególną rolę mają tutaj do spełnienia poszczególni proboszczowie.

Rozdział ten, to niewątpliwie twórczy fragment pracy Doktoranta, zasługujący na szczególną uwagę oraz wyróżnienie, łącznie z postulatami *de lege ferenda*.

W **Zakończeniu** rozprawy doktorskiej znajdujemy podsumowanie dokonanej pracy, Doktorant jasno zaznaczył, że przeprowadzone „badania skupiały się na trzech płaszczyznach” (s. 267); ponadto „Określono również precyzyjnie linię orzecniczą księdza Roli, wskazując przy tym konkretne, powtarzalne sposoby orzekania. [...] podniesiono również kwestię wyroków z klauzulą „nie orzekać”. [...] Choć występują w Trybunale Roty Rzymskiej wyroki zawierające sformułowanie *non proponi*, to w praktyce sądów polskich, szczególnie w I instancji, rozwiązanie takie jest nieznanne i nie stosowane” (tamże).

2. Ocena merytoryczno-formalna

Recenzowana rozprawa doktorska jest interesującym, niewątpliwie twórczym, współczesnym studium materialnego prawa małżeńskiego, przede wszystkim w aspekcie procesowym, w wybranych wyrokach *coram* Rola sądu kościelnego pierwszej instancji. Doktorant przedmiotem swojej analizy uczynił zatem konkretne wyroki Warszawskiego Trybunału Metropolitalnego, z konkretnego tytułu nieważności, w oznaczonym okresie czasu, wykorzystał przy tym bogatą literaturę przedmiotu: polską oraz obcojęzyczną, jak również orzecznictwo Trybunału Apostolskiego Roty Rzymskiej.

Przypisy w rozprawie doktorskiej zostały sporządzone dokładnie, Doktorant w cytowaniu wyroków kościelnych pozostał niewątpliwie wiernym „Dekretowi ogólnemu w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim, wydanym dnia 13 marca 2018 roku podczas 378. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie (zob. T. Rozkrut, *Decreto generale della Conferenza Episcopale Polacca relativo alla questione della protezione delle persone fisiche con riguardo al trattamento dei dati personali nella Chiesa cattolica*, „*Ius Ecclesiae*”, 31, 2 (2019) 499-514).

Natomiast sama edycja tekstu wymaga jeszcze starannego dopracowania, i to w wielu miejscach. Nie mam wątpliwości, że Doktorant sobie z tym mankamentem bardzo dobrze poradzi. Przykładowo Doktorant z małym błędem zapisał na s. 5 publikację Trybunału Apostolskiego Roty Rzymskiej (winno być: „*Quaderni dello Studio Rotale*”), ta sama uwaga dotyczy zapisu łacińskiego słowa „*exclusio*” np. na s. 54 i 55 (zob. inne strony do korekcji – 15, 50, 51, 67, 124).

W szczególności na pozytywne podkreślenie zasługuje dobrze napisany Wstęp, dokładne i poprawne pod względem merytoryczno-formalnym zredagowane wprowadzenia oraz podsumowania poszczególnych rozdziałów pracy; zwłaszcza wspomniane konkluzje z punktu widzenia naukowego są interesujące. Wskazują one nie tylko na dzisiejszą praktykę niedojrzałego zawierania małżeństw sakramentalnych (zob. np. s. 177), ale także inne obszary badawcze (np. na s. 178), co niewątpliwie podnosi wartość recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Pod względem metodologicznym praca jest jak najbardziej solidnym oraz twórczym opracowaniem.

W dalszej kolejności należałoby podkreślić, iż układ pracy jest jasny, przejrzysty, logiczny oraz spójny, poszczególne wypowiedzi Autora są dobrze

oraz starannie udokumentowane, podobnie język rozprawy jest jasny i precyzyjny oraz naukowy.

Doktorant przedstawia poglądy współczesnych kanonistów, a niekiedy je nawet zestawia celem porównania lub wzmocnienia prezentowanych poglądów (np. na s. 50 napisał: „Rozkrut używa sformułowania „kompletny iter dowodowo-procesowy”; czy też na s. 206 napisał, że „Stawniak podkreśla, że formuła wątpliwości domaga się precyzyjnego prawniczego dookreślenia”, i sukcesywnie dodaje „Tego samego zdania jest również Rozkrut”).

Recenzowana praca jest całościowym studium podjętej, niewątpliwie interesującej, problematyki badawczej; jej zakres został bardzo precyzyjnie wyodrębniony oraz zakreślony. Podjęte badanie nie było zadaniem prostym, gdyż wymagało solidnego studium i solidnego zgłębiania wyodrębnionej problematyki badawczej związanej także z wybraną analizą wyroków kościelnych *coram* Rola.

3. Wniosek

Recenzowana rozprawa doktorska charakteryzuje się poprawnym poziomem badań naukowych; jest interesującym oraz wyczerpującym studium kanonistycznym, w szczególności ze współczesnego materialnego prawa małżeńskiego w aspekcie procesowym, stąd też spełnia wymogi rozprawy doktorskiej z zakresu dyscypliny naukowej prawa kanonicznego. Całościowa zatem ocena rozprawy doktorskiej jest jak najbardziej pozytywna.

Konkludując, stawiam wniosek do Prześwietnej Rady Dyscypliny Naukowej Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o kontynuowanie rozpoczętego przewodu doktorskiego p. Michała Poczmańskiego.

ks. Stanisław Rokosz

Tarnów, dnia 16 marca 2020 roku